

УДК: 94(477) "1648/1700": 271,5:37

ЛЬВІВСЬКА ЄЗУЇТСЬКА ШКОЛА В 1648–1700 рр. (НАУКОВИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ)

Сергій СЕРЯКОВ

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди,
кафедра історичних дисциплін

Впродовж 1648–1700 рр. Львівська єзуїтська школа демонструвала значний науковий та культурний потенціал. Чинниками, які його визначали, були: діяльність місцевої бурси музикантів, проведення за участі вихованців Львівського колегіуму публічно-культурних заходів, стан бібліотеки закладу, творчі здобутки викладачів.

Ключові слова: Львівська єзуїтська школа, науково-культурний потенціал, бурса музикантів, публічно-культурні заходи, бібліотека, творча спадщина.

Євроінтеграційні прагнення сучасної України сприяють зростанню суспільної уваги до історії її контактів з західноєвропейською цивілізацією. Складовою частиною вивчення цього питання є всебічне дослідження діяльності Львівської єзуїтської школи. Адже остання тривалий час була не лише важливим осередком гуманістичної освіти на українських землях, але й потужним джерелом поширення серед місцевого населення культури ренесансу і бароко. Найбільший інтерес в цьому зв'язку викликає друга половина XVII ст., коли Львівська школа "Товариства Ісуса" зазнала суттєвого деструктивного впливу ззовні, а згодом – долала його наслідки. З'ясування ступеню тодішньої спроможності цього освітнього закладу до ретрансляції західноєвропейської культури вимагає вивчення його науково-культурного потенціалу у 1648–1700 рр. Це, в свою чергу, обумовлює проведення аналізу тодішнього стану бібліотеки і бурси музикантів Львівського колегіуму, публічно-культурної активності учнів відповідної єзуїтської школи та творчих здобутків їх викладачів. Хоча ця проблематика і знайшла відображення у низці наукових праць¹, але її висвітлення мало фрагментарний

¹ Див., наприклад: *Lukaszewicz J.* Historia szkół w Koronie i w Wielkiem Księstwie Litewskiem od najdawniejszych czasów aż do roku 1794. T. 1. Poznań, 1849; T. 4. Poznań, 1851; *Załęski S.* OO. Jezuici we Lwowie. Lwów, 1880; *Finkel L., Starzyński S.* Historia Uniwersytetu Lwowskiego. Cz. I. Lwów, 1894; *Załęski S.* Jezuici w Polsce. T. III. Lwów, 1902; *Załęski S.* Jezuici w Polsce. T. IV. Kraków, 1905; *Finkel L.* Króla Jana Kazimierza dyplom erekcyjny Uniwersytetu Lwowskiego z r. 1661 // Księga Pamiątkowa ku uczczeniu 250-tej rocznicy założenia Uniwersytetu Lwowskiego przez króla Jana Kazimierza r. 1661. T. 1. Lwów, 1912. S. 1–20; *Винковский Т.* Йосиф чи Ян Казимір (з нагоди святкування мнимої 250-літної річниці естования Львівського Університету). Львів, 1912; *Барвінський Б.* Предтеча університету ім. Франца I у Львові // Записки НТШ. Т. CXXXV. Львів, 1918. С. 1–41; *Skulski R.* Z dziejów teatru jezuickiego we Lwowie // Pamiętnik literacki. Rocznik. XXXII. Z. 3–4. 1935. S. 541–547.

та безсистемний характер, не дозволяючи створити цілісне уявлення про науково-культурний потенціал Львівської школи ордену у 1648–1700 рр. Саме вирішення подібного завдання і ставить собі за мету автор даної статті.

Важливою складовою культурного потенціалу Львівської єзуїтської школи (і разом з тим – важелем його реалізації) можна вважати діяльність бурси музикантів (*bursae musicorum*). З одного боку, цей заклад забезпечував музично-хоровий супровід богослужінь та публічних урочистостей, що відбувалися за участі особового складу і вихованців цього осередку ордену². З іншого – готував кваліфікованих музикантів, які згодом могли реалізовувати власні творчі здібності далеко поза межами *alma mater*. Подібний дуалізм був закономірним наслідком подвійної сутності даної установи. З одного боку, вона являла собою музичний колектив, що займався постійною професійною діяльністю. З іншого – спеціалізовану складову єзуїтської школи, в межах якої юнаки вчилися грі на музичних інструментах, сольному і хоровому співу, а також – вмінню читати й писати ноти. Подвійність сутності бурси музикантів визначила неоднорідність статусу її членів, яких можна поділити на дві категорії. До першої з них слід віднести осіб, які на даний момент лише здобували музичну освіту. Вони відбиралися з-поміж загалу єзуїтських вихованців, за умов наявності музичних здібностей та походження з незаможної родини. Після трьох років навчання у бурсі музикантів юнаки переходили до другої категорії її мешканців. До неї належали особи, які віддавали своєрідний борг колегіуму, безкоштовно навчаючи музиці своїх молодших колег. По завершенні другого трирічного терміну перебування в бурсі музикантів єзуїтським вихованцям дозволялося вийти зі складу даної установи або продовжувати працювати в ній вже в якості найманих за гроші співробітників³.

Єзуїтські бурси музикантів функціонували на засадах інституціональної автономії. Це засвідчує не тільки їх окреме розташування⁴ і забезпеченість спеціальними джерелами фінансування⁵, але й широка адміністративна незалежність. Зокрема, головну роль у вирішенні педагогічних і господарських питань бурс музикантів відігравали їх безпосередні керівники⁶. У номенклатурі посад Львівського колегіуму за 1648–1700 рр. вони фігурують під різними назвами. У 1663/64 н. р. в якості “префекта хору” визначається вчитель граматики Якоб Васковіч. В 1686/87 н. р. посаду “префекта бурси музикантів” займав

² Obirek S. *Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564–1668*. Kraków, 1996. S. 85.

³ Obirek S. *Działalność kulturalna jezuitów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1564–1668)*. Próby syntezy. Kraków, 1996. S. 37.

⁴ Obirek S. *Jezuici w Rzeczypospolitej Obojga Narodów w latach 1564–1668*. S. 85.

⁵ Archivum Romanum Societatis Iesu (далі – ARSI). *Polonica* 13–18, 20, 21 A, 22.

⁶ Obirek S. *Działalność kulturalna jezuitów w Rzeczypospolitej Obojga Narodów (1564–1668)*. S. 37.

о. Базилій Нозицький. Натомість в 1690/91 н. р. “префектом музикантів” був о. Пйотр Харлевський, який одночасно викладав філософію⁷. У функціональному відношенні префекта бурси музикантів (префекта музикантів чи хору) міг замінювати магістр хору (*magister chori*). В 1648/49 і 1689/90 н. рр. носіями такого титулу у Львівському колеґіумі були слухачі курсу моральної теології (Франціск Гневковський і Адам Коритовіч). Натомість у 1679/80 і 1687/88 н. рр. посаду магістра хору займали єзуїти-клірики Ян Гомолінський і Ян Порадовскі, які навчали відповідно синтаксису і граматиці⁸.

Культурна активність бурси музикантів залежала насамперед від якості організації її діяльності (рівня облаштованості приміщень, забезпеченості юнаків музичними інструментами, їжею, одягом на ін.), яка в свою чергу визначалася станом актуального фінансування відповідних потреб. Принаймні з середини 1650-х рр. бурса музикантів у Львові мала серйозне матеріальне забезпечення. Зокрема, впродовж 1655–1660 рр. щорічне фінансування цієї установи Львівського колеґіуму складало 480 флоринів, джерелом походження яких був обіг грошової суми розміром 4800 флоринів. Наступне збільшення цієї фундації (у 1660–1669 рр. вона нараховувала вже 6000 флоринів) спричинило зростання розміру щорічних видатків на забезпечення потреб Львівської бурси музикантів. У першій половині 1660-х рр. цей показник дорівнював вже 546, а у 1665–1669 рр. – 600 флоринів. Ще більші кошти (670 флоринів) щорічно надходили до цієї установи у період з 1669 р. до 1672 р., коли матеріальним підґрунтям її існування була сума капіталу 6700 флоринів⁹.

Якщо у 1655–1672 рр. рівень фінансування бурси музикантів Львівського колеґіуму сприяв послідовному зростанню якості організації її діяльності, то в наступні роки навпаки складаються умови для відповідних регресивних змін. Їх вірогідність є досить високою принаймні в період 1678–1681 рр., коли щорічне фінансування бурси музикантів обмежувалося сумою 500 флоринів. В подальшому рівень організації її діяльності вірогідно знову починає покращуватися. Підставою для подібного припущення є той факт, що вже в кінці 1680-х рр. обсяг її щорічного матеріального забезпечення удвічі перевищує відповідний показник 1678–1681 рр. (1013 проти 500 флоринів)¹⁰. У 1690–1693 рр. на утримання бурси музикантів Львівського колеґіуму щороку виокремлюються ще більші кошти (1113 флоринів). Головним джерелом їх походження була спеціальна сума капіталу (9850 флоринів), річний зиск з якої складав 803 флорини. Разом з тим, значну частину тодішнього фінансування даної установи (310 флоринів на рік) забезпечували прибутки з землеволодіння Львівського колеґіуму і милостиня, яку збирали місцеві єзуїти. Впродовж 1693–1696 рр. щорічний прибуток місцевої бурси музикантів мав аналогічну структуру.

⁷ ARSI. Polonica 44, арк. 192 зв.; ARSI. Polonica 45, арк. 7, 71.

⁸ ARSI. Polonica 44, арк. 114 зв., 312 зв.; ARSI. Polonica 45, арк. 20, 60.

⁹ ARSI. Polonica 13, арк. 203; Polonica 14, арк. 109, 265 зв.; Polonica 15, арк. 118 зв., 207 зв.–208.

¹⁰ ARSI. Polonica 18, арк. 136 зв.; Polonica 20, арк. 173.

Проте суттєво змінюється питома вага його окремих складових. Зокрема, істотно зменшується роль у матеріальному забезпеченні даної єзуїтської установи пожертвувань і надходжень з маєтків. Їх щорічний сумарний обсяг у 1693–1696 рр. дорівнював тільки 115 флоринів, тоді як з іншого джерела прибутків Львівська бурса музикантів, як і раніше, отримувала 803 флорини. Наслідком цих змін стало погіршення загального фінансування цієї установи, яка у 1693–1696 рр. отримувала лише 918 флоринів на рік¹¹. За таких умов можна припустити, що з середини 1690-х рр. в організації діяльності Львівської бурси музикантів починається новий період якісного регресу.

Ще одним дієвим важелем реалізації науково-культурного потенціалу Львівської єзуїтської школи було влаштування публічних заходів за участі її вихованців (лекцій, вистав, диспутів, проголошення промов і віршів на ін.). З початком національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького інтенсивність подібної діяльності не зазнає істотного зниження. В кінці 1640–1660-х рр. публічно-культурні заходи за участі учнів Львівської єзуїтської школи влаштовували більш-менш регулярно (у 1651, 1657, 1658 рр. та 1663 р. – двічі). У першій половині 1670-х рр. частота їх проведення помітно зростає. Зокрема, за цей період вихованці Львівського колегіуму привселюдно проголошують кілька промов, а також організовують постановку трьох драм і одного діалогу. Після 1675 р. подібна діяльність учнів Львівської єзуїтської школи також носить активний характер. В цілому за останню чверть XVII ст. вони беруть участь щонайменше у 22 публічно-культурних акціях (діалогах, виставах, промовах та декламаціях)¹².

Ці заходи були по суті багатofункціональним явищем. Вони не лише знайомили місцеве населення з культурою ренесансу і бароко, але й відігравали важливу роль у навчальному процесі. Частина публічно-культурних заходів належала до переліку обов'язкових учнівських вправ. Зокрема, йдеться про привселюдні лекції (у граматичних класах) та диспути (в межах *studia superiora*)¹³. Обидва ці різновиди публічно-культурної діяльності могли також використовуватися як засіб заохочення учнів до навчання. Зокрема, з-поміж вихованців класів поезії (*humaniorum*) і риторики на активну участь у публічних лекціях і диспутах могли розраховувати лише ті особи, які були найкращими у відповідних вправах підчас щоденних занять¹⁴.

Ще однією функцією публічно-культурних заходів, в яких брали участь вихованці Львівської школи ордену, було поширення сприятливої думки про її освітній рівень. Останнє робилося насамперед в цілях збільшення чисельності

¹¹ ARSI. Polonica 20, арк. 356 зв.; Polonica 21 A, арк. 16 зв.

¹² *Okon J.* Dramat i teatr szkolny. Sceny jezuickie XVII wieku // *Studia staropolskie*. 1970. T. XXVI. S. 366–367.

¹³ *Ustawa szkolna Towarzystwa Jezusowego (1599)* // *Archiwum dziejów oświaty*. T. XIII. Warszawa, 2000. S. 88, 117.

¹⁴ *Ibid.* S. 120.

¹⁵ *Дзюба Е.Н.* Просвещение на Украине и его роль в укреплении связей украинского народа с русским и белорусским: вторая половина XVI – первая половина XVII в. Киев, 1987. С. 23.

потенційних вихованців Львівського колегіуму¹⁵. Намагаючись з цією метою максимально розширити глядацьку аудиторію публічно-культурних заходів, львівські єзуїти влаштовували їх як правило під час великих християнських свят (Різдва, Великодня, Зелених Свят та ін.)¹⁶, коли до міста з'їжджалося чимало гостей. Ця тактика була досить дієвою, забезпечуючи подібні акції Львівського колегіуму численими глядачами (наприклад, у 1676 р.). Останні за своїм соціальним походженням переважно належали до панівної верстви держави. Зокрема, на філософському диспуті студентів Львівського колегіуму у 1676 р. були присутні руський воєвода, а також – численні “вищі священники і благочестиві шляхетні”¹⁷.

Зміст публічно-культурних заходів і час їх проведення визначалися насамперед перебігом релігійного року. Скажімо, театральна вистава у день певного святого чи блаженного зазвичай мала вигляд драми на його честь. Зокрема, саме в період з 13 до 20 листопада 1670 р. у Львівському колегіумі було влаштовано привселюдні вистави такого жанру, тематично присвячені блаженному Станіславу Костці¹⁸. Публічно-культурні заходи цього осередку ордену також часто інспірувалися актуальними подіями політичного життя Речі Посполитої. Зокрема, у 1651 р. учні Львівської єзуїтської школи зіграли драму на честь повернення з-під Берестечка короля Речі Посполитої Яна II Казимира. У 1657 р. вихованці цього освітнього закладу аналогічним чином вітали Стефана Чарнецького, який завдав поразки трансільванському князю Юрію II Ракоці¹⁹. Ще одним приводом для влаштування публічно-культурних заходів були видатні події шкільного життя Львівського колегіуму. Зокрема, йдеться про початок навчального року, у зв'язку з чим викладач риторики неодмінно проголошував урочисту промову (“*Oratio in renovatione studiorum*”)²⁰.

Необхідним підґрунтям формування і відтворення науково-культурного потенціалу кожного осередку ордену була його бібліотека. Від її кількісного і якісного наповнення залежав ступінь обізнаності місцевих викладачів з роботами античних, середньовічних і сучасних авторів, а отже – їх спроможність готувати на належному рівні власні навчальні курси, праці з теології і філософії, промови, поетичні твори, вистави та ін. З іншого боку, книжкові фонди єзуїтських колегіумів і резиденцій були додатковим джерелом знань для вихованців ордену та вмістилищем взірців для наслідування у процесі вдосконалення їх філологічних, поетичних і риторичних вмінь. Не торкаючись в даній статті загальних питань організації бібліотек в осередках “Товариства Ісуса”²¹, варто зупинитися лише

¹⁶ Ustawa szkolna Towarzystwa Jezusowego (1599). S. 118.

¹⁷ ARSI. Polonica 54, арк. 48 зв., 155, 153 зв.–154.

¹⁸ *Okoń J.* Dramat i teatr szkolny. S. 366.

¹⁹ *Załęski S.* Jezuici w Polsce. T. IV. S. 637.

²⁰ Див.: ARSI. Polonica 44, 45.

²¹ Вони ґрунтовно і детально висвітлені у спеціальній праці о. Людвіка Гжебена. Див.: *Grzebień L.* Organizacja bibliotek jezuitkich w Polsce od XVI do XVIII wieku // *Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne*. T. 30, 1975. S. 223–278; T. 31, 1975. S. 225–281.

на двох специфічних аспектах функціонування даної установи у Львівському колеґіумі. Зокрема, йдеться про керівництво діяльністю місцевої єзуїтської бібліотеки та зрушення у рівні її матеріального забезпечення (аналіз останніх дозволяє опосередковано простежити перебіг якісних змін у стані місцевого зібрання книг).

Після 1648 р. видатки на утримання бібліотеки Львівського колеґіуму почали зростати. Якщо у 1648/49 н. р. на її потреби не було передбачено жодних коштів, то в наступне дворіччя відповідні річні видатки Львівського колеґіуму склали 320 флоринів. Останні являли собою сталий прибуток з цільової грошової фундації розміром 4000 флоринів²². У 1651–1655 рр. у Львівському осередку ордену зберігалася практика спеціального фінансування бібліотеки. Щоправда обсяг відповідних щорічних надходжень не мав стабільного характеру, зазнаючи істотних коливань. Якщо у 1650/51 н. р. на потреби бібліотеки Львівського колеґіуму було передбачено 320 флоринів, то вже наступного року відповідні видатки скоротилися до 17,15 флоринів. Подібні зміни напевно стали наслідком загального зниження прибутковості даного осередку ордену у 1650/51–1651/52 н. рр. (з 8539,9 до 6180,19 флоринів). Наступне зростання добробуту Львівського колеґіуму, у свою чергу, привело до покращення рівня матеріального забезпечення його бібліотеки. Зокрема, у 1652/53 н. р. на її потреби було виділено вже 90,10 а наступного року – 364,10 флорини. В 1654/55 н. р. в цьому відношенні спостерігається незначний регрес, який полягав у поверненні до фінансування на рівні 1650/51 н. р. (320 флоринів)²³.

Поновлення масштабних військових дій на теренах Галичини у 1655 р. і пов'язане з цим спустошення маєтків Львівського колеґіуму поклали край сприятливому періоду у розвитку його бібліотеки. Впродовж 1655–1690 рр. відбувалося цілковите нехтування її потребами. За вказаний період жодних згадок про фінансування бібліотечної справи у відповідних “*Catalogis triennialibus*” Львівського колеґіуму немає²⁴. Після 1690 р., як на перший погляд, ситуація змінюється на краще. Зокрема, бібліотека знову стає окремим адресатом видатків цього єзуїтського осередку. В період між 1690 і 1693 рр. на забезпечення відповідних потреб призначалася фіксована частка від загального обсягу прибутків Львівського колеґіуму. Натомість у 1693–1696 рр. щорічне фінансування його бібліотеки передбачалося здійснювати за рахунок сталих відсотків з цільової суми розміром 4000 флоринів. Проте детальний аналіз зовнішніх умов існування і господарського розвитку Львівського колеґіуму доводить, що матеріальне забезпечення його бібліотеки мало у 1690–1696 рр. по суті фіктивний характер. Татарські напади на Галичину в 1690–1693 рр.,

²² ARSI. Polonica 12, арк. 135–135 зв., 297 зв.

²³ ARSI. Polonica 12, арк. 297 зв.; Polonica 13, арк. 130–130 зв., 131 зв.

²⁴ ARSI. Polonica 13, арк. 203; Polonica 14, арк. 109, 265–265 зв.; Polonica 15, арк. 118–118 зв., 207–208; Polonica 16, арк. 119; Polonica 17, арк. 127–127 зв.; Polonica 18, арк. 136–136 зв.; Polonica 20, арк. 173.

завдавши шкоди економічному потенціалу Львівського осередку ордену, обумовили зменшення розміру його окремих видатків (в тому числі – на фінансування бібліотеки). Натомість аналогічні агресивні акції у 1693–1696 рр. спричинили спалення маєтків, в яких була розміщена вищезгадана сума капіталу розміром 4000 флоринів. Це природно унеможливило отримання з неї будь-якого річного прибутку²⁵.

Безпосереднє керівництво справами бібліотеки покладалося в єзуїтському колегіумі (або – резиденції) на спеціальну посадову особу. Вона призначалася провінціалом чи керівником даного осередку ордену і називалася “префект бібліотеки” (*praefectus bibliothecae*)²⁶ або “бібліотекар” (*bibliothecarius*)²⁷. Серед персоналу Львівського колегіуму у 1648–1700 рр. зустрічаємо лише двох осіб з таким визначенням функціональних обов’язків. У 1686/87 н. р. як “бібліотекар” фігурує магістр Ян Гонсевський, який одночасно був викладачем граматики. Натомість у 1689/90 н. р. посаду “префекта бібліотеки” Львівського колегіуму займав о. Георгій Генгель, який також читав курси контроверсійної і позитивної теології²⁸. Головна функція префекта бібліотеки (бібліотекара) полягала у здійсненні ретельного контролю за користуванням книгами. Складовою частиною подібної діяльності було запобігання вільному доступу читачів до літератури, відображеної в “Індексі заборонених книг”. Реалізація цього завдання досягалася шляхом неодмінного закриття книгосховища і дотримання суворого контролю за його ключами. Зокрема, їх дозволялося тимчасово передавати лише обмеженому колу осіб, визначених ректором²⁹. Конкретніше йдеться про викладачів філософії і теології, проповідників, а також – єзуїтів, яким особисто довіряв чільник даного осередку ордену. Проте, навіть володіючи правом вільного доступу до книгосховища, ці особи були зобов’язані брати будь-який примірник літератури лише з відома префекта бібліотеки (або – бібліотекара)³⁰.

Ще одним підґрунтям формування науково-культурного потенціалу Львівської єзуїтської школи (а також – його важливою складовою) був творчий доробок викладачів.

З огляду на те, що “Товариство Ісуса” було релігійною організацією, природнім явищем виглядає активне звернення викладачів Львівської школи ордену до написання теологічних робіт. Найпоширенішим їх різновидом були рукописні курси

²⁵ ARSI. Polonica 20, арк. 356 зв.; Polonica 21 A, арк. 16 зв.

²⁶ Див., наприклад: ARSI. Polonica 44, арк. 297 зв., 311 зв., 314 зв., 348 зв.; Polonica 45, арк. 9 зв., 60, 60 зв., 69.

²⁷ Див., наприклад: ARSI. Polonica 45, арк. 7, 7 зв., 63, 70 зв.

²⁸ ARSI. Polonica 45, арк. 7 зв., 60 зв.

²⁹ *Loyola I. Konstytucje Towarzystwa Jezusowego. Cz. 4 // Archiwum dziejów oświaty. T. XIII. Warszawa, 2000. S. 13.*

³⁰ *Grzebień L. Organizacja bibliotek jezuitskich w Polsce od XVI do XVIII wieku // Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne. T. 30. 1975. S. 243–244.*

лекцій. В хронологічній послідовності в цьому зв'язку насамперед слід згадати про відповідну працю Симона Квапіха (1606–1676 рр.). У Львівській школі ордену С. Квапіх навчав позитивної і контроверсійної теології (у 1654/55 н. р.)³¹. Інший рукописний курс богослов'я, Яна Даровського (1606–1667 рр.), міг знайти застосування у Львівському колеґіумі в процесі викладання цим езуїтом моральної (1659/60–1660/61 н. рр.) і контроверсійної теології (1661/62 н. р.)³². Натомість праця аналогічного характеру Якоба Боргарда (1660–1705 рр.) однозначно була створена вже після того, як він завершив викладати у Львівському колеґіумі курси риторики (1691/92 н. р.) і філософії (1693/94–1694/95 н. рр.)³³. Відповідно, під час виконання цих обов'язків Я. Боргард міг знайомити учнів лише з окремими положеннями свого майбутнього теологічного твору.

Серед вчителів Львівської езуїтської школи періоду 1648–1700 рр. також зустрічаємо двох авторів друкованих робіт з проблематики схоластичної теології – Ігнатія Гловацького (1667–1729 рр.) і Георга Генгеля (1657–1727 рр.). Перший з них, викладаючи у Львівському колеґіумі граматику (1687/88 н. р.) і синтаксис (1688/89, 1693/94 н. рр.), згодом написав відомий твір “*Gladius evaginatus*” (Каліш, 1725 р.)³⁴. Натомість другий став автором знаної теологічної праці, присвяченої захисту ідеї безсмертя душі (“*De immortalitate animae humanae veritas*” (Каліш, 1727 р.)). Місцем можливої генези та апробації цього твору є Львівський колеґіум, в якому автор викладав філософію (1687/88–1688/89 н. рр.) і теологічні дисципліни³⁵.

Значне місце у творчості педагогів Львівської езуїтської школи у другій половині XVII ст. посідали практичні питання, пов'язані з діяльністю римської церкви у Речі Посполитій. Зокрема йдеться про забезпечення поширення серед її населення католицького бачення християнства, чому сприяло коментування Св. Письма, ознайомлення зі змістом папських документів і робіт ідеологів римської церкви. В цій галузі, зокрема, спеціалізувався Григорій Жичинський (1647–1718 рр.), який раніше (у 1673/74 н. р.) навчав граматиці у Львівському

³¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. 1564–1995. Kraków, 1996. S. 351; ARSI. Polonica 13, арк. 44 зв.

³² Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 119; ARSI. Polonica 44, арк. 167, 175 зв., 184; Polonica 14, арк. 34, 187 зв.

³³ ARSI. Polonica 20, арк. 242 зв.; Polonica 22, арк. 211; Polonica 45, арк. 101 зв., 126 зв. Перше призначення Я. Боргарда на посаду вчителя богословської дисципліни датується 1700 р. Див.: Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 57.

³⁴ ARSI. Polonica 45, арк. 20 зв., 48, 102; Polonica 20, арк. 60, 244; Polonica 22, арк. 58; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 184.

³⁵ В межах обраного нами періоду дослідження він читав тут курси позитивної і контроверсійної теології (у 1689/90 н. р.), моральної, контроверсійної і позитивної теології (в 1693/94–1695/96 н. рр.), а також – схоластичної теології (в 1696/97–1699/1700 н. рр.). Див.: ARSI. Polonica 20, арк. 52 зв., 242 зв.; Polonica 22, арк. 47; Polonica 45, арк. 20, 48, 163, 180, 196, 216 зв.; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 178.

колегіумі³⁶. Певний внесок у вивчення першоджерел католицької віри (Св. Письма і папських привілеїв) зробив також Маттіас Тлучинський (1606–1684 рр.), який у 1653/54–1654/55 н. рр. викладав схоластичну теологію у Львівському колеґіумі³⁷. Його найвідомішими творами подібної тематики були “*Wielki rozmaitych odpustów skarb z Przywilejów papieżkich y z różnych doświadczonych Autorów zebrany z przydatkiem Nabożeństw*” (Краків, 1662 р.) і “*Wieniec paniński z rozlicznych kwiatów rajskich s Pisma S. y ze zdanią Oyców SS. wschodniego y zachodniego kościoła na zalecenie nigdy godnie nie wystawionego paniństwa uwity*” (Краків, 1682 р.)³⁸. Коментар до Св. Письма, який не зберігся до наших днів, залишив Я. Борґард³⁹.

Важливим напрямком діяльності польської католицької церкви у другій половині XVII ст. була ідеологічна боротьба проти православних і протестантів. Одним з засобів її ведення було написання і поширення полемічної літератури. У цьому процесі брали активну участь й ті особи, які впродовж 1648–1700 рр. навчали у Львівській єзуїтській школі. Зокрема, йдеться про Яна Квяткевіча (1629–1703 рр.), який викладав в ній риторику у 1658/59 і 1662/63 н. рр.⁴⁰ Звертаючись в цьому зв’язку до тематики релігійного красномовства, Я. Квяткевіч природно не міг оминати полемічну літературу. Наведені ним теоретичні положення та приклади їх практичного застосування цілком могли згодом знайти відображення у його полемічній роботі “*Fascinus a Luthero, Zwinglio, Calvino aliisque haeresiarchis...*” (Оліва, 1673 р.)⁴¹. Набагато більшу спадщину залишив після себе Г. Генгель. Зокрема, його перу належить ціла низка книг, спрямована проти протестантизму (“*Defensio Theologiae Scholasticae contra Lutherum...*” (Львів, 1713 р.), “*Admiranda Lutheri*” (Прага, 1714 р.), “*Admiranda Zwinglii et Calvinii tribus exposita tractatibus*” (Прага, 1717 р.)), янсенізму (“*Admiranda Jansenismi tribus exposita tractatibus*” (Браньово, 1715 р.)) і атеїзму (“*Eversio Atheismi, seu pro Deo, contra Atheos, libri duo*” (Браньово, 1716 р.), “*Gradus ad Atheismum...*” (Браньово, 1717 р.)). Генетичні витоки цих робіт, за аналогією з попереднім випадком, також варто віднести до періоду викладання Г. Генгелем теологічних дисциплін у Львівському колеґіумі (в тому числі – у 1689/90, 1693/94–1699/1700 н. рр.)⁴². Плідним

³⁶ ARSI. Polonica 15, арк. 36 зв.; Polonica 16, арк. 38 зв.; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 804.

³⁷ ARSI. Polonica 44, арк. 143; Polonica 13, арк. 43 зв.; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 694.

³⁸ Brown J. Biblioteka pisarzy assystency polskiej Towarzystwa Jezusowego powiększona dwoma dodatkami, z których pierwszy zawiera polskie i rossyjskie tłumaczenia, drugi wydania pisarzy Towarzystwa Jezusowego do innych assystency należących w Polsce i Rosyi (далі – Biblioteka pisarzy assystency polskiej Towarzystwa Jezusowego). Poznań, 1862. S. 402–403.

³⁹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 57.

⁴⁰ ARSI. Polonica 44, арк. 160 зв., 175, 184, 192; Polonica 14, арк. 32, 187 зв.

⁴¹ Brown J. Biblioteka pisarzy assystency polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 248.

⁴² Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 178; Brown J. Biblioteka pisarzy assystency polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 176; ARSI. Polonica 20, арк. 52 зв., 242 зв.; Polonica 22, арк. 47; Polonica 45, арк. 20, 48, 163, 180, 196, 216 зв.

полемічним (а також – патристичним і аскетичним) письменником був Богуміл Теофіл Рутка (1622–1700 рр.), який у 1671/72–1672/73 н. рр. викладав моральну теологію у Львівському колеґіумі. Серед іншого, він був автором низки робіт з тематики православної церкви⁴³.

Аскетична література входить також до творчого доробку кількох інших осіб, які у 1648–1700 рр. виконували педагогічні функції у Львівському колеґіумі. У цьому контексті насамперед слід згадати про Я. Квяткевіча, який написав три аскетичні твори – “*Fax ascetica...*” (Краків, 1680 р.), “*Vita sancti Sacerdotis...*” (Оліва, 1680 р.) і “*Omnia nova*” (Оліва, 1683 р.)⁴⁴. Певний внесок до цього жанру теологічної літератури зробив також Мартин Теофіл Гримш (1630–1708 рр.), написавши кілька популярних робіт про аскезу та молитовників. Цілком реальним місцем їх створення і апробації є Львівський колеґіум, в якому автор викладав курси контрверсійної, позитивної (1674/75 н. р.), схоластичної (1676/77–1677/78 н. рр.) і моральної (1676/77 або 1677/78, а також – у 1678/79–1680/81, 1686/87 н. рр.) теології⁴⁵.

Поряд з аскетичною літературою, цілям підвищення авторитету католицької церкви серед населення слугували праці агіографічного характеру. Кілька подібних творів, присвячених життю побожних поляків, написав М. Тлучинський⁴⁶. Інший викладач Львівського колеґіуму, Урбанус Убальдіні (в 1651/52 н. р. він навчав тут поезії), згодом став автором життєпису св. Станіслава Костки і історії образів Діви Марії, уміщених в праці “*Atlas Marianus*” П. Гумппенберга (1672 р.)⁴⁷.

На відміну від теології, філософія виконувала в єзуїтському шкільництві роль допоміжного предмету, покликаною підготувати студента до пізнання богословської науки⁴⁸. Подібний стан речей, на тлі існуючої ідеологічної цензури, звісно не заохочував членів ордену до активного написання філософських робіт. У цьому зв'язку не дивує порівняно незначна присутність останніх у творчій спадщині тих осіб, які в 1648–1700 рр. викладали у Львівській школі ордену. Переважну більшість їх філософських праць складають рукописні курси лекцій. З-поміж останніх варто насамперед згадати про відповідну працю С. Квапіха. Найпізнішим часом її появи слід вважати 1644/45 н. р., коли цього єзуїта востаннє

⁴³ ARSI. Polonica 15, арк. 165 зв.; Polonica 16, арк. 13; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 586.

⁴⁴ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 351; *Brown J.* Biblioteka pisarzów assistencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 249.

⁴⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 201; ARSI. Polonica 44, арк. 297; Polonica 16, арк. 42 зв.; Polonica 17, арк. 40; Polonica 18, арк. 46; Polonica 20, арк. 79 зв.; Polonica 45, арк. 7.

⁴⁶ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 694.

⁴⁷ ARSI. Polonica 13, арк. 39; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 708; *Germanica* 132, арк. 232 зв.

⁴⁸ Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУ у Львові), фонд 140, оп. 1, спр. 119, арк. 126.

призначили викладачем філософії (у Познаньському колегіумі). В подальшому цей курс лекцій міг застосовуватися С. Квапіхом у процесі читання курсів позитивної і контрверсійної теології у Львівському осередку ордену (1654/55 н. р.)⁴⁹. Натомість Г. Генгель, викладаючи тут філософські (1687/88–1688/89 н. рр.) і богословські навчальні дисципліни (зокрема, у 1689/90, 1693/94–1699/1700 н. рр.), цілком міг використовувати при цьому зміст своєї “Схоластичної філософії, що викладена у диспутах ...”⁵⁰.

У Львівському колегіумі було підготовано “Філософський курс, що викладає вчення Аристотеля Стагірита тим методом, яким воно викладається у школах, під проводом преподобного отця Себастьяна Клещанського розпочатий 1 вересня 1679 р.”. Поряд з повним варіантом цієї праці (на 840 аркушах), С. Клещанський (1647–1708 рр.) написав також її скорочену версію з додатками (“Початками логіки” і “Пролегоменами про природу метафізики”)⁵¹. Адресатами останнього твору вірогідно були світські студенти, які опановували філософію за скороченою програмою. Обидва рукописи, судячи з назв, напевно застосовувалися автором під час викладання курсу філософії у Львівському колегіумі у 1679/80–1680/81 н. рр.⁵²

З-поміж друкованої філософської продукції членів ордену у контексті даного дослідження можна згадати лише дві роботи. Перша з них (збірка тез “*Bienns philosophia*” (Люблін, 1638 р.) Я. Даровського) могла використовуватися автором під час викладання у Львівському колегіумі моральної (1659/60–1660/61 н. рр.) і контрверсійної теології (1661/62 н. р.)⁵³. Натомість філософський твір Казимира Островського (1669–1732 рр.) “*Singulares universae rationalis scientiae controversiae*” (Сандомир, 1719 р.) до кінця XVII ст. міг виявляти себе лише у вигляді окремих ідей, які ще потребували певного доопрацювання. Останнє цілком могло відбуватися і в період викладання К. Островським філософії у Львові (у 1699/1700–1700/01 н. рр.)⁵⁴.

Праці з галузі математично-природничих наук не були надто численними. Незначна увага викладачів Львівської єзуїтської школи до математично-природничих наук була обумовлена, насамперед, гуманітарним характером освітньої системи ордену. Натомість єзуїтська освіта сприяла активній діяльності єзуїтських педагогів на ниві красномовства, поезії і драматургії. Подібна творчість,

⁴⁹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 351; ARSI. Polonica 13, арк. 44 зв.

⁵⁰ ARSI. Polonica 20, арк. 52 зв., 242 зв.; Polonica 22, арк. 47; Polonica 45, арк. 20, 48, 163, 180, 196, 216 зв.; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 178.

⁵¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 282; *Спрагий Я.М., Литвинов В.Д., Андрушко В.А.* Описание курсов философии и риторики профессоров Киево-Могилянской Академии. Киев, 1982. С. 326.

⁵² ARSI. Polonica 44, арк. 312, 320; Polonica 17, арк. 33 зв.; Polonica 18, арк. 46 зв.

⁵³ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 119; ARSI. Polonica 44, арк. 167, 175 зв., 184; Polonica 14, арк. 34, 187 зв.

⁵⁴ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 481–482; ARSI. Polonica 22, арк. 46 зв.

зокрема, полягала у підготовці друкованих підручників з риторики. В цьому зв'язку варто насамперед згадати про праці знаного теоретика красномовства Я. Квяткевіча (*“Phoenix Rhetorum...”* (Краків, 1672 р.) і *“Eloquentia reconditior...”* (Познань, 1689 р.))⁵⁵. Заслуговує на увагу також підручник риторики Станіслава Лучинського (1632–1701 рр.)⁵⁶. Адже одним з вірогідних місць створення і використання цієї праці є Львівський колегіум, в якому її автор викладав науку красномовства (1673/74 н. р.)⁵⁷. Свій рукописний курс риторики (*“Palatium reginae libertatis Rempublicam oratoriam continens...”*) написав знаний апологет ідеології сарматизму Валентин Пенський (1632–1681 рр.)⁵⁸. Місцем апробації цього твору цілком міг бути Львівський колегіум, в якому автор викладав граматику (1656/57 н. р.), поезію (1661/62 н. р.) та риторику (1668/69 н. р.)⁵⁹. Визнаним фахівцем у сфері красномовства був також Б. Т. Рутка. Його перу, зокрема, належить не менш відомий у той час підручник *“Rhetor polonus”*⁶⁰.

Велике значення у структурі діяльності католицької церкви періоду бароко посідало проповідництво, яке було ефективним чинником конверсії протестантів і православних. Для результативного вирішення подібних завдань священники потребували певних зразків релігійного красномовства, що створювало сталий попит на проповідницьку літературу. Він задовільнявся, зокрема, завдяки творчій діяльності Адама Пшеборовського (1629–1683 рр.), який у 1663/64 н. р. читав курс риторики у Львівській школі ордену⁶¹. Його перу належать щонайменше дві відомі релігійні промови – *“Augusta nova Augustyna św. Matka, prawdziwey Matki żywy Obraz...”* (Варшава, 1680 р.) і *“Kłosa chrześcijańskiej pobożności pełne...”* (Варшава, 1680 р.)⁶². Значною популярністю свого часу також користувалися збірки проповідей двох інших викладачів Львівського колегіуму – Пйотра Дуніна (1633–1704 рр.) (*“Wschod i zachod słońca”* (Краків, 1704 р.))⁶³ і Яна Кросновського (1629–1697 рр.) (*“Chwała świętych Bożych”* (Познань, 1691 р.), *“Pochodnia Słowa Bożego”* (Люблін, 1689 р.))⁶⁴.

⁵⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 351; *Brown J.* Biblioteka pisarzy assystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 248, 249.

⁵⁶ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 394; Biblioteka Jagiellońska w Krakowie. Rkps. 2565.

⁵⁷ ARSI. Polonica 15, арк. 53 зв.; ARSI. Polonica 16, арк. 46 зв.

⁵⁸ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 502; Biblioteka PAN w Krakowie. Rkps. 558, арк. 1.

⁵⁹ ARSI. Polonica 44, арк. 184; Polonica 13, арк. 180; Polonica 14, арк. 194 зв.; Polonica 15, арк. 40.

⁶⁰ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 586.

⁶¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 547; ARSI. Polonica 44, арк. 192; Polonica 13, арк. 60; Polonica 14, арк. 192.

⁶² *Brown J.* Biblioteka pisarzy assystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 332.

⁶³ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 137. У 1659/60 н. р. він виконував у Львівському колегіумі обов'язки вчителя поезії. Див.: ARSI. Polonica 14, арк. 35.

⁶⁴ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 331. У 1654/55 н. р. він викладав тут граматику, в 1655/56 н. р. – синтаксис, а в 1656/57 н. р. – поезію. Див.: ARSI. Polonica 13, арк. 44 зв.; Polonica 15, арк. 41 зв.

Автором знаної поховальної проповіді, присвяченої смерті Анджея Радолінського, був В. Пенський⁶⁵. Чимало важливих також міститься в творах аналогічного жанру П. Дуніна (“*Kazanie na pogrzebie sławnej pamięci J.W. Władysława Michała Skoroszewskiego, Chorążego Poznańskiego...*” (Варшава, 1695 р.) та “*Kazania pogrzebne X. Piotra Dunina S.I. ku wygodce kościelnych i politycznych oratorów do druku w jednym tomie podane*” (Варшава, 1700 р.)⁶⁶).

Цей же єзуїт написав збірку обставинних проповідей. Кілька подібних творів залишили по собі двоє інших викладачів Львівської школи ордену – Ремігій Риневіч (1629–1691 рр.) і Ян Вольський (Огуньчик) (1659–1729 рр.)⁶⁷. Перший з них читав у цьому навчальному закладі курс поезії (у 1668/69 н. р.). Натомість другий виконував у Львівському колеґіумі обов’язки вчителя граматики (1680/81 н. р.), риторики (1688/89–1689/90 н. рр.) і філософії (1690/91–1691/92 н. рр.)⁶⁸. Активно працював у галузі обставинної проповіді також Я. Квяткевіч. Зокрема, його перу належить збірка відповідних творів під назвою “*Suada civilis oratoriae atque poeticae nostratis ingenio accommodata*” (Вроцлав, 1672 р.). Натомість вищезгаданий Я. Кросновський видав збірку своїх релігійних роздумів під назвою “*Viator religiosus*” (Познань, 1692 р.)⁶⁹.

Складовою частиною риторичної спадщини тих єзуїтів, які в 1648–1700 рр. навчали у Львівському колеґіумі, є світські промови. Автором відомого подібного твору, присвяченого С. Чарнецькому (“*Oratio*” (Львів, 1657 р.)), є Анджей Сікорський (1621–1662 рр.), який викладав у Львівському колеґіумі математику (1654/55 н. р.)⁷⁰. Натомість Ян Чвенкальський (1618–1690 рр.) випустив цілу збірку панегіричних промов (“*Panegyryki, mowy z powodu urodzin, mowy pogrzebowe i tym podobne rzeczy, już to prozą, już wierzem w rozmaitych i miejscach i latach*”)⁷¹. Її зміст міг бути доступним учням Львівської єзуїтської школи, в якій Я. Чвенкальський викладав риторику (у 1653/54 н. р.)⁷². Збірку творів аналогічного жанру написав Лукаш Станіслав Словіцький (1654–

⁶⁵ Йдеться про твір: *Żniwo nieśmertelne po żniwie śmiertelnem na moralnych i politycznych polach znacznie pobożnego życia JW. JMCP. Jana Andrzeja Radolińskiego, kasztelana krzywińskiego, od śmierci zostawione, a od X. Walentego Pęskiego S.J. kaznodziejską przysługą przy pogrzebowym akcie zebrane, Bogu i wiekuistej pamięci poświęcone w Jarocinie d. 10 marca 1681. Poznań, 1681.* Див.: *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystency polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 313.

⁶⁶ *Ibid.* S. 166.

⁶⁷ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy.* S. 137, 590, 757.

⁶⁸ ARSI. *Polonica* 15, арк. 184 зв.; *Polonica* 18, арк. 47; *Polonica* 20, арк. 53, 231; *Polonica* 45, арк. 48.

⁶⁹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy.* S. 351, 331.

⁷⁰ ARSI. *Polonica* 13, арк. 43; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy.* S. 618.

⁷¹ *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy.* S. 116; *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystency polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 151.

⁷² ARSI. *Polonica* 12, арк. 199; *Polonica* 13, арк. 61; *Germanica* 132, арк. 99; *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy.* S. 116.

1717 рр.)⁷³, який в 1692/93 н. р. перебував у Львівському колеґіумі на посаді викладача контрверсійної теології⁷⁴. Автором кількох панеґіриків був Павел Кондрацький (1645–1699 рр.), який навчав у Львові граматиці (у 1668/69 н. р.) і риториці (у 1680/81 н. р.)⁷⁵. До нашого часу також зберігся один з панеґіриків Казимира Жепецького (1649–1722 рр.), який викладав у Львові риторику (1678/79 н. р.)⁷⁶.

Поряд з написанням проповідей, світських промов та навчальних посібників з риторики, звичним явищем для педагогів Львівської єзуїтської школи було також створення поетичних і драматичних творів. Зокрема, в цій сфері активно працював Я. Квяткевіч. Його творчий спадок, серед іншого, включає збірку віршів “*Poeta Christianus catholicus contemplans novissima*” (Люблін, 1739 р.) та кілька відомих поетичних творів панеґіричного характеру (“*Umbrae minores...*” (Каліш, 1647 р.), “*Panegyricus in Florianum Casimirum Ducem Czartoryski*”, “*Mars Poloniae coronatus. Oratio in laudem Ioannis Sobieski Regis Poloniae*”, “*Carmen de liberatione Viennae ab obsidione per Ioannem Sobieski Regem Poloniae*”, “*Factorum triumphalium tres partes, bellorum et triumphorum Ioannis III Sobieski...*” (Браньово, 1711 р.) та ін.)⁷⁷.

Чималий внесок зробив Я. Квяткевіч також до царини релігійної поезії, написавши “*Trzy pienia o Najświętszej Maryi Pannie i inne wiersze przekształtowane*”, “*Bunkiet święty*” та “*Pieśni o wieczności dwojakiej, szczęśliwej i nieszczęśliwej*” (1687 р.)⁷⁸. Схожу за тематикою збірку віршів, присвячену Діві Марії (“*Regina Poloniae*”), створив Міхал Красуський (1622–1676 рр.). Її зміст міг бути доступним вихованцям Львівського колеґіуму, в якому цей єзуїт викладав поезію (у 1650/51 н. р.)⁷⁹. Іншим відомим поетом був вищезгаданий Л. С. Словіцький, який залишив після себе збірку віршів героїчної тематики⁸⁰.

⁷³ Panegyris sacrae Regi saeculorum immortalis, Jesu Christo, Reginae Coeli Virgini Mariae, nec non Sanctioris Aulae Divis dicatae a P. Lucca Stanislao Słowicki S.J. Cracoviae, 1705. Див.: *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 383.

⁷⁴ ARSI. Polonica 20, арк. 231.

⁷⁵ ARSI. Polonica 15, арк. 40, 140; Polonica 16, арк. 83 зв.; Polonica 18, арк. 46; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 300.

⁷⁶ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 591; ARSI. Polonica 44, арк. 304; Polonica 16, арк. 24; Polonica 18, арк. 39.

⁷⁷ *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 248, 250.

⁷⁸ Ibid. S. 249, 250.

⁷⁹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 328; ARSI. Polonica 13, арк. 167 зв.

⁸⁰ Heroica poesis auctore P. Lucca Stanislao Słowicki S.J. Lublin, 1704; Згодом передруковано в Познані (1725) та Празі 1726. Див.: *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 382. До складу цієї роботи, зокрема, увійшло дев'ять творів побожного змісту (на честь Господа Ісуса, св. Франциска Ксаверія, бл. Станіслава Костки тощо). Див.: *Załęski S.* Jezuici w Polsce. T. IV. S. 1161.

Безпосередній стосунок до духовної поезії мав також Я. Даровський. Зокрема, він написав дві збірки віршів подібного жанру (“*Pieśni pobożne podług obrzędu kościoła św. katolickiego...*” (Каліш, 1719 р.) і “*Officium codziennie z różnemi nabożeństwami*” (Каліш, 1724 р.)), а також – здійснив переклад на польську мову роботи П. Гвалтера “*Scalae et alae animi ascendentis ad Deum etc*” під назвою “*Głos gołębiczy*” (Краків, 1660 р.)⁸¹.

В галузі епіграми знаним автором був Ян Восдасіус (1629 р. – після 1676 р.), який у 1659/60 н. р. викладав риторику у Львівському колеґіумі. Частина подібних його творів була надрукована у 1676 р. у Кракові під назвою “*Proiecta poetica*”⁸².

Значну частку письмової спадщини вчителів Львівської єзуїтської школи складають тексти сценічних актів. Зокрема, автором низки драматичних творів і засновником шкільного театру у Сандомирі був Анджей Пизовський (1631–1675 рр.), який в 1658/59 н. р. викладав поезію у Львівській школі ордену⁸³. Я. Даровський створив сценічну виставу “*Akcya o chwalebny męczeństwie św. Stanisława, biskupa krakowskiego*”⁸⁴. Кілька п’єс написав Станіслав Кжикоський (1609–1662 рр.), який у 1653/54–1654/55 н. рр. читав курс схоластичної теології у Львівському колеґіумі⁸⁵. Інший вчитель місцевої єзуїтської школи, Блажей Кожуховський (1656–1708 рр.)⁸⁶, згодом став автором публічної вистави, зіграної на сцені Кросненського колеґіуму (1679 р.)⁸⁷. В 1689 р. шкільним театром Ярославського колеґіуму св. Іоанна було поставлено виставу Яна Порадовського (1662–1732 рр.), який в 1687/88 н. р. навчав граматиці у Львівській єзуїтській школі⁸⁸.

На тлі літературної творчості єзуїтів, які впродовж 1648–1700 рр. викладали у Львівській школі ордену, значно скромнішими виглядають їх здобутки в галузі історії і географії. До першої з цих сфер наукового знання представники ордену зверталися переважно під час написання хронік своїх колеґіумів чи резиденцій. У другій половині XVII ст. цей процес набуває дедалі стабільнішого характеру. Підтвердженням цього є тодішнє зростання інтенсивності згадок про літописців Львівського осередку ордену. Відомі в документах “Товариства Ісуса” під титулом “*historicus collegii*”, вони, як правило, одночасно займали посаду викладача риторики⁸⁹. Таке сумісництво було логічним наслідком найбільшої

⁸¹ Brown J. Biblioteka pisarzy assistencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 155.

⁸² Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 714; ARSI. Polonica 14, арк. 34 зв.

⁸³ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 555; ARSI. Polonica 14, арк. 19 зв.

⁸⁴ Okoń J. Dramat i teatr szkolny. S. 404.

⁸⁵ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 338; ARSI. Polonica 13, арк. 44; Polonica 44, арк. 143 зв.

⁸⁶ В 1672/73 н.р. він викладав тут граматику. Див.: ARSI. Polonica 15, арк. 160; Polonica 16, арк. 14 зв.

⁸⁷ Okoń J. Dramat i teatr szkolny. S. 277.

⁸⁸ Ibid. S. 277; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 530; ARSI. Polonica 20, арк. 26; Polonica 19, арк. 10 зв.

⁸⁹ Див.: ARSI. Polonica 44, 45.

компетентності цих педагогів в історії, яка входила до безпосереднього предмету їх навчальної діяльності. Окрім хроніки Львівського колегіуму, творчий доробок викладачів місцевої єзуїтської школи також включає низку спеціальних робіт, присвячених подіям вітчизняної і світової історії. Зокрема, Я. Даровський залишив рукописний опис польсько-московської війни 1660 р. ("*Belli cum Basilio Szeremeto naratio. Anno 1660*"), а також – короткий нарис війн, що відбувалися впродовж 1647–1660 рр. ("*Compendium bellorum in Regno Poloniae gestorum*")⁹⁰. Важливий внесок у вивчення минулого ордену зробив Францишек Томановіч (1629–1686 рр.), який створив рукописну історію Молдавської місії. Цілком вірогідним місцем написання цього твору є Львівський колегіум, в якому автор, після повернення з Ясс, читав курс моральної теології (у 1673/74 н. р.)⁹¹.

Певну роль у вивченні проблематики всесвітньої історії відіграв Ян Тадеуш Крусінський (1675–1757 рр.). Викладаючи граматику у Львівському колегіумі (1699/1700 н. р.), цей єзуїт згодом став відомим орієнталістом. Зокрема, він написав книгу "*Relatio de mutationibus Regni Persarum*" (Париж, 1728 р.), а також – видав працю Дуррі Ефенді "*Prodromus ad historiam revolutionis persicae*" (Львів, 1733 р.)⁹². В галузі історії християнства активно працював Я. Квяткевіч. Наслідком його наукової діяльності стала поява таких робіт як "*Historia odszczepieństwa Greckiego*", "*Roczne dzieje kościelne od r. 1198 aż do lat naszych*" (Каліш, 1695 р.), "*Supplement rocznych dziejów kościelnych od r. 1640 do r. 1698*" (Каліш, 1706 р.)⁹³.

З точки зору історико-краєзнавчих досліджень велике значення має творча спадщина вищезгаданого Я. Чвенкальського. Зокрема, він залишив після себе друкований том гімнів (*liber odarum*), в яких детально змалював сучасний йому Краків⁹⁴.

Таким чином, впродовж 1648–1700 рр. Львівська єзуїтська школа демонструвала значний науково-культурний потенціал. Упродовж вказаного періоду, а особливо від початку 1670-х рр., інтенсивний характер мала публічна діяльність учнів Львівської школи. Наочним втіленням науково-культурного потенціалу закладу слугували друковані праці викладачів Львівської єзуїтської школи.

⁹⁰ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 119; *Okoń J.* Dramat i teatr szkolny. S. 404.

⁹¹ Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 695; ARSI. Polonica 44, арк. 246; Polonica 15, арк. 143; Polonica 16, арк. 56.

⁹² ARSI. Polonica 22, арк. 50; Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy. S. 335.

⁹³ *Brown J.* Biblioteka pisarzy asystencyi polskiej Towarzystwa Jezusowego. S. 249, 250.

⁹⁴ *Załęski S.* Jezuici w Polsce. T. IV. S. 1162.

LVIV JESUIT SCHOOL'S SCIENTIFIC AND CULTURAL SIGNIFICANCE IN 1648–1700.

Sergiy SYERYAKOV

Grygoriy Skovoroda National Pedagogical University of Kharkov,
The Department of Historical Disciplines

During 1648–1700 Lviv Jesuit School had a considerable scientific and cultural significance. It can be seen from the activity of L'viv Jesuit seminary for musicians and intensity of conducting public cultural events with participation of L'viv Jesuit College's pupils, from the studying of changing in library's condition and researching the amount and structure of teachers' creative legacy. The first two components were mainly the means of realization of Lviv Jesuit School's scientific and cultural significance, while the others first of all were the sources of it's creating and restoring.

Key words: L'viv Jesuit School, scientific and cultural significance, seminary for musicians, public cultural events, library, teachers' creative legacy.

Стаття надійшла до редколегії 20.01.2008 р.

Прийнята до друку 16.04.2008 р.